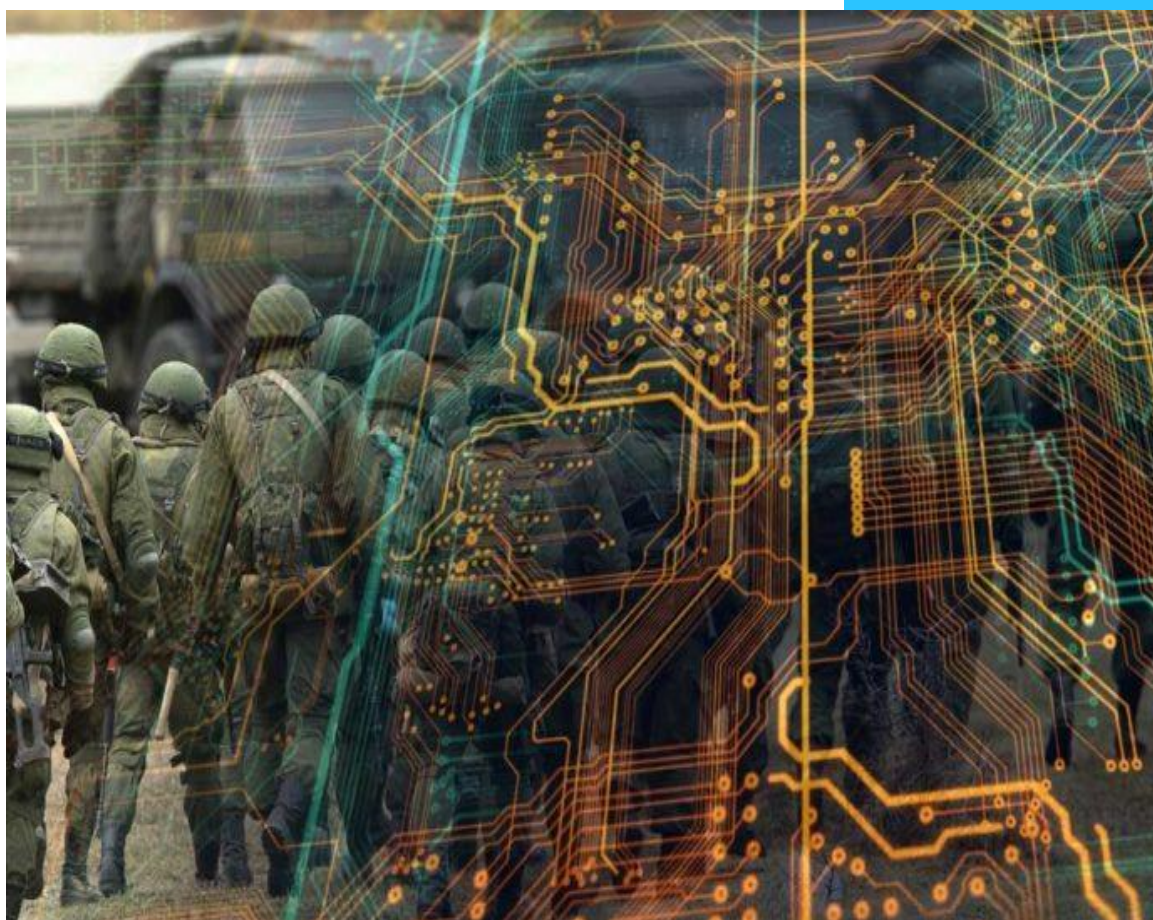

Informationsmiljöns uppbyggnad och karaktär samt dess påverkan på konflikter, kriser och samhällen

Informationsmiljön, grundkurs

Försvarshögskolan, ht-23

Lorenza Palmarini
Rodensjö Johan

Innehållsförteckning

Inledning	s. 2
Informationsmiljön	s. 2
Den fysiska dimensionen	s. 3
Informationsdimensionen	s. 3
Den kognitiva dimensionen	s. 3
Dimensionernas relation till varandra	s. 4
Informationsmiljöns betydelse vid konflikter, krig och kriser	s. 6
Konflikten mellan Israel och Palestina	s. 7
Den arabiska våren	s. 9
COVID-19 pandemin	s. 9
Informationsmiljön och biblioteket	s. 11
Avslutning	s. 12
Källförteckning	s. 13

Bildkälla: *strategyinternational.com*

(Hämtad 2023-12-07)

Inledning

Den här essän utgör en av de två examinerande uppgifterna i kursen *Informationsmiljön – grundkurs*. Essän består av två delar. I den första beskriver jag dagens informationsmiljö, dess olika dimensioner samt hur dessa relaterar till varandra. I den andra delen beskriver jag några exempel på konflikter och kriser där informationsmiljön har haft och fortfarande har stor betydelse. Slutligen diskuterar jag informationsmiljön och biblioteket.

Informationsmiljön

Vad är egentligen informationsmiljön och hur påverkar den militära operationer och civila händelser? Nilsson, Olsson och Ekman beskriver informationsmiljön som ”...*nätverksrelationer mellan informationsteknik, information och aktörer*”.¹ Försvarsmaktens definition är att informationsmiljön består av alla individer, organisationer och system som samlar in, bearbetar och sprider eller agerar på information.² Informationsmiljön präglas av snabbhet, gränslöshet och ibland av anonymitet. Det innebär att informationen kan spridas globalt på bara några sekunder och att dess avsändare kan dölja sin identitet bakom t. ex. ett falskt konto. Dagens teknologi, såsom smarta telefoner, underlättar för många att skapa, ändra och sprida men även att i större utsträckning ta del av information nästan i realtid.³

Informationsmiljön är en del av operationsmiljön och består av olika dimensioner. Dimensionerna är dock inga isolerade öar som verkar var för sig utan de påverkar varandra i en ständig växelverkan.

Under vår utbildning har vi pratat om tre dimensioner, en fysisk dimension, en informationsdimension och en kognitiv dimension. I Försvarsmaktens Doktrintillägg *Militärstrategisk kommunikation* delas informationsmiljön i

¹ P. Nilsson, S Olsson, I Ekman, *Den nya informationsmiljöns topografi*, FOI-R—5342, Stockholm, Totalförsvarets forskningsinstitut, 2022, s. 89

² Försvarsmakten, *Doktrintillägg Militärstrategisk kommunikation DTLG MILSTRATKOM*, Stockholm, Försvarsmakten 2023, s. 59

³ *Ibid*, s. 30

enbart två dimensioner, en informationsdimension och en kognitiv⁴. Jag har valt att följa den förstnämnda.

Den fysiska dimensionen

Den fysiska dimensionen består av allt det vi kan se och ta på. Det kan vara den fysiska datorn jag har framför mig, böcker, hus, träd osv. Den fysiska dimensionen följer de fysiska lagarna. Det som finns där kan mätas, förändras, förstöras. I en militär kontext representeras den fysiska dimensionen av soldater och stridsvagnar men även av de fysiska miljöerna såsom mark-, luft-, sjö- cyber- och rymddomänen samt det elektromagnetiska spektra. Traditionellt är det här som den största delen av militärverksamhet sker.⁵

Informationsdimensionen

Informationsdimensionen är till skillnad från den fysiska en virtuell dimension. Den består av obearbetad och otolkad information, av de ettor och nollor som utgör texten som lagras i en dator, eller i en server. Den information som finns i denna dimension kan presenteras, bearbetas, raderas, manipuleras, förfalskas och mycket annat. Men den information som finns där kan omedvetet eller medvetet tas över av andra system i olika syften. En informationsdimension kan även vara en virtuell *persona*, det vill säga ett konto på internet.⁶

Den kognitiva dimensionen

Den kognitiva dimensionen handlar om hur vi uppfattar vår värld och den information vi tar emot. Vi tolkar, beslutar och agerar utifrån hur vi har processat och analyserat informationen i vår hjärna. Det centrala i den kognitiva dimensionen är viljan, förmågan och förståelsen. Genom att

⁴ Ibid, s 11

⁵ Rodensjö Johan, Grundkurs Informationsmiljö del 2, Försvvarshögskolan [Grundkurs informationsmiljön, del 2 - FHS Play - Försvvarshögskolan](#) (Hämtad 2023-09-05)

⁶ Ibid.

påverka dessa tre kan vi ändra beteende för att uppnå det resultat vi önskar få.⁷

Till skillnad från den fysiska dimensionen där vi kan ha en relativt objektiv samsyn på saker och ting är den kognitiva dimensionen en subjektiv dimension. Vi filtrerar budskapet genom våra erfarenheter och de upplevda känslor som budskapet relaterar till. Vår beslutsförmåga styrs av våra tankar och känslor. Psykologen David Kahneman menar att vårt intellekt är uppbyggt av två system. System 1 är automatiskt och intuitivt medan System 2 är långsamt och analytiskt. System 1 styrs av vana och besluten tas snabbt utan att vi behöver anstränga oss. System 2 slås på när System 1 inte kan klara av att behandla komplicerade frågor.⁸ De båda systemen kompenserar varandra men System 1 står för största delen av de beslut vi tar. Vi är inte så rationella som vi tror och enligt Kahneman påverkas våra övertygelser och preferenser omotiverat av hur problemet formuleras eller ramas in.⁹

Dimensionernas relation till varandra

De tre dimensionerna skiljer sig från varandra, men de är inte isolerade öar. Dimensionerna har en växelverkan med varandra. Vi kan välja att se de som en kedja av reaktioner där antingen den ena eller den andra dimensionen utgör startpunkten, (se figur 1).

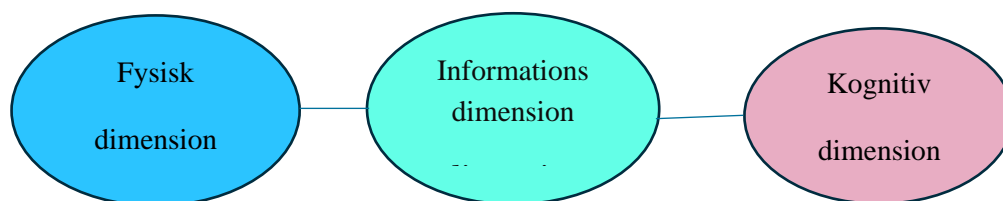

Fig. 1 (egen bild)

Enklare beskrivet: något sker i den fysiska dimensionen, det som sker registreras av en sensor som skickar obearbetade data till

⁷ Ibid

⁸ Kahneman, David, *Tänka, snabbt och långsamt*, Stockholm : Volante, 2011, s 26–27

⁹ Ibid., s 407–409

informationsdimensionen som i sin tur överför dem till den kognitiva dimensionen. Här tolkas data utifrån kunskap och förståelse och det sker en reaktion på händelsen.¹⁰

En linjär beskrivning kan dock ge upphov till en felaktig tolkning av reaktionskedjan. Den kan få oss att tro att processen stannar när den väl har nått den kognitiva dimensionen.

Att uppfatta dimensionernas relation till varandra utifrån en cirkel eller ett holistiskt perspektiv kan ge en mer rättvis beskrivning av dimensionernas orsak och verkan på varandra. I en sådan kontext eller ett sådant perspektiv kan vi se hur dimensionerna ständigt interagerar med varandra. Till skillnad från den linjära beskrivningen behöver startpunkten för reaktionen inte nödvändigtvis vara i den fysiska dimensionen.¹¹

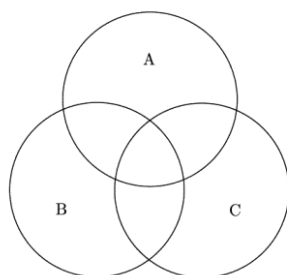

Fig. 2 (Dreamstime.com)

Betraktar vi figuren nr. 2 ser vi att reaktionen kan gå runt i en cirkel och ständigt vara aktiv. Till exempel: jag har en tidning i handen och jag läser ingressen till en artikel. I min hjärna startar en process av tolkningar, men det stannar inte där. Jag fortsätter läsa och de gamla data, ingressen, återanvänds tillsammans med nya data, d.v.s. resten av artikeln.

¹⁰ Rodensjö Johan, Grundkurs Informationsmiljö del 2, Försvarshögskolan [Grundkurs informationsmiljön, del 2 - FHS Play - Försvarshögskolan](#) (Hämtad 2023-09-05)

¹¹ Ibid.

Figur 3 (egen bild)

Det gamla data och det nya processas på nytt i min hjärna. Men mitten av figur nr. 3 beskriver den punkt där interagerandet sker, där de tre dimensionerna går in i varandra.

Informationsmiljöns betydelse vid konflikter, krig och kriser

Genom historien har informationsmiljön alltid varit ett sätt att få övertag över motståndare, oavsett om tillvägagångssättet varit en ihålig häst av trä eller en sofistikerad cyberattack. Men i nutida konflikter och samhällskriser har informationsmiljön fått en mer betydelsefull roll då den traditionella krigföringen har en högt pris med stora ekonomiska och mänskliga förluster. Fokus har flyttats från de fysiska slagfälten till att omfatta ett vidare perspektiv. Via informationsmiljön eller snarare informationsoperationer kan ett land få sitt motståndare att fatta beslut som inte gagnar den egna suveräniteten eller politiken.

Det går dock inte att beskriva informationsmiljöns betydelse vid konflikter och kriser utan att kort nämna vilka metoder som används för att påverkan i mindre eller större utsträckning ska lyckas. Targeting, hackning, läckning och doxing, överbelastningsattacker, desinformation, trollkonton, botar och vilseledning är alla metoder som används för att påverka på ett eller annat sätt. Det är inte alla som har en mänsklig avsändare men gemensamt för dem är att de riktar sig mot människor.¹²

¹² Palmertz, Björn, Influence operations and the modern information environment, i *Hybrid warfare : security and asymmetric conflict in international relations*, Weissman et al, London, Bloomsbury Academic, 2021, s 113-127

Informationsmiljön är viktig för alla operationer, oavsett om dessa är civila eller militära. ”Den som har mest korrekt information om sig själv och den andre har störst chans att segra”.¹³ Men att enbart rikta fokus på den korrekta informationen räcker inte för att påverka. Information och kommunikation behöver sättas samman i en större berättelse – ett narrativ. Ett väl formulerat narrativ som kan anpassas till olika scenarier och under en längre tid är en förutsättning för att uppnå målsättningarna. Ett sådant narrativ uppfattas då som det dominerande och mest tillförlitliga. Den som äger det narrativet vinner striden i informationsmiljön.¹⁴

Under vår utbildning har vi ofta återkommit till Rysslands förmåga att använda sig av informationsmiljön både i konflikter där landet har varit en av de stridande parterna och i andra situationer där Ryssland har velat styra opinionen eller händelserna till egen fördel.

Ryssland är inte det enda land som har utnyttjat informationsmiljön för att påverka både nationell och internationell opinion eller påverka utgången av konflikten till egen fördel. Här följer några exempel på hur informationsmiljön har haft betydelse vid olika typer av kriser och konflikter.

Konflikten mellan Israel och Palestina

Våren 1967 lyckades dåvarande Sovjetunionen vilseleda syriska och egyptiska ledare att Israel hade startat en partiell mobilisering i Galiléen. Vilseledning ses som en av orsakerna bakom sexdagarskriget vilket även markerar starten av konflikten mellan Israel och Palestina då Israel ockuperade Gaza och Västbanken.¹⁵

¹³ Rodensjö Johan, Grundkurs Informationsmiljö del 2, Förvarshögskolan [Grundkurs informationsmiljön, del 2 - FHS Play - Förvarshögskolan](#) (Hämtad 2023-09-05)

¹⁴ Förvarsmakten, Doktrintillägg Militärstrategisk kommunikation DTLG MILSTRATKOM, Stockholm, 2023, s. 21.

¹⁵ Ulfving, Lars, Den stora maskeraden: sovjetrysk militär vilseledning. Stockholm : Förvarshögskolan, 2000, s 40.

Striderna har blossat upp med jämna mellanrum och informationsmiljön har alltid varit en strategi i kampen om om vem som har rätt till landet och på vilka grunder. Men i de nyss uppblossade striderna (hösten 2023) kan vi tydligt se hur informationsmiljön används för att gynna både Hamas och Israels agenda. Tidningar och sociala medier har översvämmats av information, desinformation och propaganda. Informationen har inte alltid varit korrekt, inte ens i de stora internationella medierna. Israel har genom publicering av bilder, filmer, tweets och artiklar velat visa styrkan i Hamas terrorangrepp samt terrorgruppens mål som enligt Israel är att förinta israelerna och skapa en fri palestinsk stat. Hamas har använt sig av samma metod: bilder av döda palestinier, av israeliska soldaters våld, filmer med skadade civila, främst barn som ropar under rasmassor, har spridits i syfte att visa världen att Hamas behöver försvara sig mot Israels extrema motattacker. Många av de bilder eller texter som publicerats har sedan visat sig vara manipulerade, gamla eller försedda med felaktiga texter. Ett exempel är berättelsen om de två barnen, judiske Omer och palestinska Omar, som dödats i striderna. Deras död har använts i propagandasyfte och båda parter hävdar att dödsfallen var iscensatta. Israel påstår att Omar var en docka medan Hamas å sin sida hävdar att Omer var en barnskådespelare.¹⁶

Genom att använda vittnesbörd främst i form av bilder och filmer direkt från de drabbade områdena appellerar parterna till den kognitiva dimensionen hos människorna. Vi påverkas av den sorg och förstörelse som visas och vi agerar därifrån genom att ta ställning. Det märks tydligt i den allmänna opinionen som verkar delas i två falanger, en propalestinsk och en proisraelisk med var sitt narrativ. Men informationsmiljön används här inte bara av de stridande parterna utan även av de internationella organisationerna som försöker samla in pengar för att hjälpa de drabbade. Även här appellerar informationen i första hand till vår kognitiva

¹⁶Dahl, Amanda, Forskare: därför får felaktigheter om konflikter stor spridning, Dagens Nyheter, 2023-10-19
[Så sprids desinformation om kriget mellan Hamas och Israel - DN.se](#)
(Hämtad 2023 1205)

dimension: vi ser hur de civila drabbas, vi känner skuld och sympati och vi bidrar med en liten summa.

Den arabiska våren

Den serie av uppror som fick namnet Den arabiska våren inleddes i december 2011 i Tunisien och spred sig sedan vidare till flera länder i Nordafrika och Mellanöstern. Bakgrunden var en önskan om demokratiskt styre, mänskliga rättigheter och bättre levnadsvillkor samt att den sittande regeringen skulle avgå. Under hela upprorstiden var användningen av sociala medier ett sätt att samordna och sprida information om protesterna. Via de sociala medierna blev även internationella medier varse protesterna och kunde kontinuerligt uppdateras om händelserna och de krav som ställdes mot de sittande regeringarna. Myndigheterna i de berörda länderna försökte behålla kontrollen över upproren genom att stänga ner vissa webbplatser.¹⁷

Covid-19 pandemin

Världshälsoorganisationen (WHO) karakteriserade pandemin som en infodemi, det vill säga en farlig, global ryktesspridning. WHO menade att den digitala medieutvecklingen erbjöd ett enormt utbud av information och att det därför skulle bli oerhört svårt att skilja mellan bekräftad, sann information och påståenden utan saklig grund. WHO varnade för att pandemin skulle leda till omfattande desinformation och ett överflöd av obekräftade uppgifter, framför allt kring virusursprunget och botemedel mot covid-19. I och med den knapphändiga informationen om viruset, började redan vid pandemins utbrott en serie rykten att spridas främst via sociala medier men även i andra kanaler. Osäkerhet kring virusets ursprung skapade en grogrund för konspirationsteorier t. ex. om att viruset läckt ut från en

¹⁷ Den arabiska våren, Svenska FN-förbundet
[Den arabiska våren \(globalis.se\)](https://globalis.se) (Hämtad 2023-12-05)

forskningsanstalt i Kina och att den höga dödligheten berodde på strålning från 5G-nätet vilket försvagat människornas immunförsvar.¹⁸

I en tid då vi ständigt är uppkopplade och då information sprids globalt på några sekunder kunde desinformation angående viruset spridas obehindrat. Myndigheter i alla länder och internationella hälsoorganisationer varnade allmänheten för att sprida felaktiga uppgifter och skrämselfpropaganda och bad dem att använda trovärdiga källor. Risken var att människor tog del av felaktig information som skulle kunna skada dem. När även politiker eller offentliga personer yttrade sig om sjukdomen och föreslog olika botemedel eller kurer, kunde allmänheten i god tro tolka det hela till en egen sanning.¹⁹

Förutom att skapa osäkerhet, rädslor, myter och rentav farlig desinformation, bidrar en infodemi till att skapa misstroende mot myndigheterna och vården i synnerhet. I kölvattnet av spekulationer om smittbekämpnings-strategier och felaktiga behandlingar fanns det människor som inte vågade åka till sjukhus på grund av rädsla för att bli medvetet smittade med virus, eller vägrade ta vissa mediciner eftersom dessa, enligt rykte kunde öka risken att bli smittad.²⁰

Felaktiga uppgifter bidrar till att framkalla indignation hos den enskilda individen och lägga grund för en känsla av orättvisa. Ett exempel på detta är reaktionerna hos de människor som var emot covid-vaccinering. Tvånget att visa upp vaccinpass vid olika arrangemang stängde ute en del av samhället och röster höjdes för det skulle kunna vara en kränkning av deras mänskliga rättigheter.

¹⁸ Nord, Lars, Olinder Henrik, Fine Gary Alan, Inga kriser utan rykten: nyhetsrapportering, kriskommunikation och upplevelsen av informationsvacuum, MSB

[Inga kriser utan rykten – nyhetsrapportering, kriskommunikation och upplevelsen av informationsvacuum \(msb.se\)](#) (Hämtad 2023-12-06)

¹⁹ Tagliabue Fabio, Galassi Luca & Mariani Pierpaolo, The “Pandemic” of disinformation in COVID-19, PUB-MED 2020-08-01

[The “Pandemic” of Disinformation in COVID-19 - PMC \(nih.gov\)](#) (Hämtad 2023-11-28)

²⁰ Ibid.

Informationsmiljön och biblioteket

Under andra världskriget lär Winston Churchill ha satsat mer pengar på kultur än på försvaret. När han blev tillfrågad om detta ska han ha svarat att utan konst och kultur har vi inget kvar att försvara. Citatet har använts och används flitigt av många olika individer och grupper, såväl i tider då institutioner såsom bibliotek och muséer bombas under rådande konflikter som i tider då det sparas i kulturbudgetar. Men är det sant att Churchill har yttrat de orden? Eller är detta bara ett exempel på desinformation? En snabb sökning på nätet ger många träffar och många olika svar, men inget belägg för påstående. Detta är ingen större sak men däremot ett talande exempel på hur något som kanske är osant kan spridas och accepteras som sant.

Att myndigheter och organisationer säkrar sina datasystem genom starka brandväggar är ett sätt att försvara sig mot skadliga cyberattacker. Men den enskilde eller allmänheten behöver också hjälp och kompetens för att kunna värja sig mot skadlig informationspåverkan och vara en välinformerad och medveten medborgare. Att arbeta med och förmedla information är en av grundpelarna i all biblioteksverksamhet i Sverige, och ett av dess ändamål är att *”verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning”*.²¹ Biblioteken finns i hela landet och har specifika ansvarsområden. Bibliotekarierna har en lång tradition av att arbeta med medie- och informationskunnighet (MIK) samt ett källkritiskt förhållningssätt och kan i mångt och mycket betecknas som informationsexpert. En ledtråd i det dagliga arbetet är att motverka desinformation och informationspåverkan oavsett om medier. Dessutom har biblioteken högt förtroende hos allmänheten.²² Utifrån detta är det självklart att se biblioteken som en naturlig lots genom informationsflödet och en motvikt till desinformation. Speciellt i tider av globala oroligheter, krig och

²¹ Bibliotekslagen (2013:801)

[Bibliotekslag \(2013:801\) | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#)

(Hämtad 2023-12-07)

²² Clemens Annika, Ökat förtroende för biblioteken, Biblioteksbladet 2023

[Ökat förtroende för biblioteken – "Landade springande efter pandemin" - Biblioteksbladet](#) (Hämtad 2023-12-07)

kriser kan biblioteken vara den plats där människorna kan inhämta faktabaserad information och skilja mellan korrekta uppgifter, vinklade uppgifter, desinformation och ren propaganda.

Avslutning

Informationsmiljön med dess tre dimensioner har varit, är och kommer även i framtiden att vara en betydelsefull faktor i alla typer av konflikter och kriser. Genom den kan man vilseleda, påverka och propagera. I ljuset av detta fyller biblioteken en avgörande roll som motvikt till informationspåverkan.

Winston Churchill må eller må inte ha yttrat de berömda orden men jag vill avslutningsvis gärna låna och vinkla dem: utan demokratiska processer, sanning, kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning – vad har vi kvar att försvara?

Källförteckning

Bibliotekslag (2013:801), Stockholm, Kulturdepartementet, 2013
[Bibliotekslag \(2013:801\) | Sveriges riksdag \(riksdagen.se\)](#) (Hämtad 2023-12-07)

Clemens, Annika, Ökat förtroende för biblioteken. Stockholm : Biblioteksbladet, 2023
[Ökat förtroende för biblioteken – "Landade springande efter pandemin" - Biblioteksbladet](#) (Hämtad 2023-12-07)

Dahl, Amanda, Forskare: därför får felaktigheter om konflikter stor spridning. Stockholm : Dagens Nyheter, 2023-10-19
[Så sprids desinformation om kriget mellan Hamas och Israel - DN.se](#) (Hämtad 2023 1205)

Den arabiska våren. Svenska FN-förbundet
[Den arabiska våren \(globalis.se\)](#) (Hämtad 2023-12-05)

Försvarsmakten, Doktrintillägg Militärstrategisk kommunikation DTLG MILSTRATKOM. Stockholm : Försvarsmakten, 2023

Kahneman, David, Tänka, snabbt och långsamt. Stockholm : Volante, 2011,

Nilsson, Per-Erik, Olsson, Sofia, Ekman Ivar, Den nya informationsmiljöns topografi, FOI-R—5342. Stockholm : Totalförsvarets forskningsinstitut, 2022

Nord, Lars, Olinder Henrik, Fine Gary Alan, Inga kriser utan rykten : nyhetsrapportering, kriskommunikation och upplevelsen av informationsvacuum. Stockholm : Myndighet för samhällsskydd och beredskap
[Inga kriser utan rykten – nyhetsrapportering, kriskommunikation och upplevelsen av informationsvacuum \(msb.se\)](#) (Hämtad 2023-12-06)

Palmertz, Björn, Influence operations and the modern information environment, i *Hybrid warfare : security and asymmetric conflict in international relations*. Weissman et al, London : Bloomsbury Academic, 2021

Rodensjö, Johan, Grundkurs informationsmiljön, föreläsning 2023

Tagliabue Fabio, Galassi Luca & Mariani Pierpaolo, The "Pandemic" of disinformation in COVID-19. SN Comprehensive Clinical Medicine 2020:2
[The "Pandemic" of Disinformation in COVID-19 - PMC \(nih.gov\)](#) (Hämtad 2023-11-28)

Ulfving, Lars, Den stora maskeraden : sovjetrisk militärvilseledning.
Stockholm : Försvarshögskolan, 2000